

47. Νοσταλγικαὶ περιπλανήσεις. [Ἀθήναι] 1937, σσ. 239.
48. «Ἐξπρεσσιονισμός. Αἷτια, φύσις, σημασία» ἐν : «Νέα Ἑστία» 21 (1937) 93—96.
49. Εἰσαγωγή εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας. Κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ καθηγητοῦ κ. Νικολάου Λοῦβαρι ὑπὸ Γ. Χ. Γραμματοπούλου. [Ἐν Ἀθήναις] 1938, σσ. 144.
50. «Ἡ ἱστορία ὡς ἠθικὴ δύναμις» ἐν : «Τὸ νέον κράτος» 43 (1941) 182.
51. Ῥίλκε. Ὁ ἀποδημητής, ὁ μύστης, ὁ ἐπόπτης. Ἀθήναι 1942, σσ. 173.
52. Ἀπὸ λόφο σὲ λόφο στὴν κορυφή. Νοσταλγικαὶ περιπλανήσεις. Σειρὰ δευτέρα. Ἀθήνα 1949, σσ. 158.
53. Μεταξὺ δύο κόσμων. Ἀθήναι 1949, σσ. 354 (=«Βιβλιοθήκη Ἀποστολικῆς Διακονίας», 12).
54. «Κατοχή. Ὁ Γολγοθᾶς ἐνὸς ἔθνους» [53 ἀρθρα] ἐν : «Ἐθνικὸς κῆρυξ», ἀριθ. φύλλ. 1219—1279, ἀπὸ 2. Ἀπριλ. 1950—11. Ἰουν. 1950.
55. «Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ» ἐν : «Ἐκκλησία» 13 (1950) 220a—b.
56. «Παῦλος καὶ Ἀθήναι» ἐν : «Ἑλληνικὴ δημιουργία» 81 (1951) 897—900.
57. «Ἡ ψυχολογία τῆς θρησκείας καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν θεολογίαν» ἐν : «Θεολογία» 23 (1952) 32—63· 191—203 (=ἀνάτ., Ἐν Ἀθήναις 1952, σσ. 73).
58. «Χριστιανικὴ περὶ κόσμου καὶ βίου θεωρία καὶ σχέσις αὐτῆς πρὸς τοὺς καθόλου κοσμοθεωριακοὺς τύπους» ἐν : Πάντειος Ἀνωτάτη Σχολὴ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν. Ἐπιστημονικὴ ἔπετηρίς τοῦ ἀκαδ. ἔτους 1952—1953. Ἐν Ἀθήναις 1953, σσ. 163—179 (=ἀνάτ., Ἐν Ἀθήναις 1953, σσ. 15).
59. «Βάγνερ καὶ Χριστιανισμός» ἐν : «Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 23 : Κανίσκιον Φαίδωνι Ἰ. Κοουκουλῆ (1953) 663—668.
60. «Θρησκεία καὶ ἠθικὴ» ἐν : «Ἐκκλησία» 19 (1956) 343—344.
61. «Ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ» (Ἁγιον ὄρος). Ἀθήναι 1957, σσ. 112· Ἀθως, ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ. Ἀθήναι 1962, σσ. 111.
62. «Ἡ οὐσία τῆς θρησκείας κατὰ τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν» ἐν : «Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 35 (1960) 434—444.
63. «Ἡ θρησκεία» ἐν : Σύγχρονα προβλήματα. Πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ ἱστορία. Ἐθνικὴ πολιτικὴ—Διεθνεῖς σχέσεις—Οἰκονομία—Κοινωνιολογία—Φιλοσοφία καὶ τέχνη τοῦ πολέμου. Πρόλογος Ἀ. Β. Δασκαλάκη. Ἀθήναι (ᾱ. χ.), σσ. 489—503.
64. Ὁ Goethe καὶ ἡ ἐκκλησία. Ἐν Ἀθήναις 1961, σσ. 15 (=ἀνάτ. ἐκ τῆς οὐπὼ κυκλοφορηθείσης Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τῶν ἐτῶν 1958—59 καὶ 1959—60, τιμητικοῦ ἀφιερώματος εἰς Γεώργιον Σωτηρίου).
65. Συμπόσιον δσίων. (Μελέται καὶ στοχασμοί). Α : Χριστὸς—Θεολογία. Ἐκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἑλλάδος 1962, σσ. 206.

β. Γερμανιστί.

1. Die Philosophie der Gegenwart in Griechenland ἐν: Deutsche Kultur im Leben der Völker (Mitteilungen der Akademie zur wissenschaftlichen Erforschung und zur Pflege des Deutschtums) | Zweites Heft | Jahrg. 1940. München, σσ. 211—227.

2. Eduard Sprangers Philosophie des Geistes ἐν: Erziehung zur Menschlichkeit. Die Bildung im Umbruch der Zeit. Festschrift für Eduard Spranger zum 75. Geburtstag. 27. Juni 1957. (Hrsg. von H. Walter B ä h r, Theodor L i t t, Nikolaos L o u v a r i s, Hans W e n k e), Tübingen 1957, σσ. 69—84.

3. Eduard Spranger als Philosoph und Deuter der geistigen Welt ἐν: Universitas 12 (1957) 571—578.

4. Die Kirche Griechenlands und die Wirklichkeit der Welt ἐν: Universitas 16 (1961) 231—242.

Β. Μεταφράσεις.

1. E. Spranger, Εἶδη ζωῆς. (Σχεδιάσμα). Ἐν Ἀθήναις 1916 [1917].

2. «L. R a d e r m a c h e r, Γραμματικὴ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τῆς Κ. Δ. ἐν τῇ συναφείᾳ αὐτῆς πρὸς τὴν δημώδη» ἐν: «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 4 (1920) 743—756· 5 (1921) 38—51· 77—82· 156—170· 513—535· 593—600· 625—647 (=ἀνάτ., Θεσσαλονίκη 1920, σσ. 107).

3. E. Spranger, Ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Ἀθήναι 1927, σσ. 433· 1956², σσ. 425.

4. P. K a l w e i t, Εἰσαγωγή εἰς τὴν φιλοσοφίαν τῆς θρησκείας. Μετάφρασις ἐκ τῆς δευτέρας γερμ. ἐκδόσεως. [Ἐν Ἀθήναις] 1936, σσ. 120.

5. E. Spranger, Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Γκαίτε. Ἀθήναι [1936], σσ. 100.

6. E. B e r g g r a v, Ἡ ψυχικὴ πηγὴ τῆς θρησκείας. Ἀθήναι 1946.

7. Ὁ Γκαίτε καὶ αἱ μεταφυσικαὶ ἀποκαλύψεις. Ἀθήναι 1947, σσ. 47.

Πλεῖστα ἄλλα ἄρθρα θεολογικοῦ, θρησκευολογικοῦ, φιλοσοφικοῦ, γνωσιολογικοῦ καὶ λογοτεχνικοῦ χαρακτήρος ἐδημοσίευσεν ὁ Λούβαρις ἐν τε τῷ ἡμετέρῳ καὶ τῷ ξένῳ ἡμερησίῳ καὶ περιοδικῷ τύπῳ, μάλιστα δὲ ἐν τῇ «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» καὶ τῷ «Νεωτέρῳ Ἐγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ», ὧν πάντων ἡ ἀναγραφὴ ἐνταῦθα οὔτε εὐχερῆς οὔτε σκόπιμος εἶναι. Σημειωτέον ἔτι ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Λούβαρις ἐγένετο ἐκδότης τῶν ἐξῆς περιοδικῶν συγγραμμάτων :

Αἰγλή. Φιλολογικὸν καὶ ἐπιστημανικὸν περιοδικόν. 1 κέε., Θεσσαλονίκη 1922 κέε. (μετὰ τοῦ Στρ. Π ε λ ε κ ί δ ο υ).

Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς. Μηνιαῖον ἐκκλησιαστικὸν περιοδικὸν προνοία Μητ.

τροπολίτου Θεσσαλονίκης Γενναδίου. 5—9, Θεσσαλονίκη 1921—1925.

Κοσμοθεωρία. Φιλοσοφικόν, θρησκευολογικόν και κοινωνιολογικόν περιοδικόν. 1, Ἀθήναι 1931.

Ξεκίνημα. Μηνιαῖο περιοδικὸ τῆς ἑλληνικῆς πνευματικότητος. 1 κέξ., Ἀθήναι 1946 κέξ.

Τίνα σημασίαν παρὰ τῷ Ἑλληνι τούτῳ διανοουμένῳ εἶχεν ἡ φιλοσοφία, ἐξάγεται καὶ δεόντως κανανοεῖται ἀπ' ἑαυτοῦ, ὅταν τις λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ μέχρι τοῦδε ἐν τοῖς ἀνωτέρω διαγραφέν πλαισίον τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ διαφορόντων. Ἐπανειλημμένως ἔλεγεν ὁ Λούβαρις, ὅτι περιλαμβάνει ἑαυτὸν μεταξὺ τῶν «Ἐπισταρίων», τ. ἔ. τῶν μελῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Goethe μνημονευομένης αἰρέσεως ἐκείνης, ἥτις τὸ ἔσχατον καὶ ὑψιστον ἀγαθὸν σέβεται καὶ τιμᾷ μετ' ἱερᾶς νοσταλγίας ἐρευνώσης τι πάντοτε καὶ διακαῶς τι ἀναζητούσης. Καὶ πράγματι : παρέμεινεν ὁ Λούβαρις σταθερὸς καὶ ἀκάματος ἐρευνητῆς καὶ ζητητῆς τοῦ ὄρατου καὶ τοῦ ὑψηλοῦ. «Ἡ λύσις», γράφει, «τῶν ἐνταῦθα ἀλύτων προβλημάτων συντελεῖται τὸ πρῶτον ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ἐπέκεινα» (11. 3. 1953) (1).

¹ Περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν «Ἐπισταρίων» παραδίδει ἡμῖν ὀλίγα τινὰ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (Ναζιανζηνός) ἐν λόγῳ XVIII 5 (=PG XXV [1886²] 990 D—992 A Migne) ἀποτελοῦντι ἐπιτάφιον εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ. Οὐχὶ ῥίζης ἐπαινετῆς βλάστημα ἐγένετο ὁ πατήρ αὐτοῦ οὐδὲ εὐφυοῦς εἰς εὐσέβειαν οὐδὲ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ πεφυτευμένης, ἀλλὰ λίαν ἀτόπου καὶ ἀλλοκότου ἐκ δύο τῶν ἐναντιωτάτων συγκεκραμένης, ἑλληνικῆς τε πλάνης καὶ νομικῆς τερατείας· ἐκ μερῶν ἀμφοτέρων τῶν πίστεων τούτων συνετέθη ἡ πίστις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Οἱ τὴν πίστιν ταύτην ἔχοντες τῆς μὲν ἑλληνικῆς πλάνης τὰ εἰδῶλα καὶ τὰς φύσεις ἀποπεμπόμενοι τιμῶσι τὸ πῦρ καὶ τὰ λύχνα, τῆς δὲ νομικῆς τερατείας τὸ Σάββατον καὶ τὴν ἀποχὴν ὀρισμένων βρωμάτων αἰδοῦμενοι τὴν περιτομὴν ἀτιμᾶζουσιν. Καὶ ταπεινοὶ οὕτως ὄντες οἱ τὴν πίστιν ταύτην ἔχοντες «Ἐπισταρίους» καλοῦσιν ἑαυτοὺς καὶ μόνον ὁ παντοκράτωρ εἶναι παρ' αὐτοῖς σεβάσιμος. Κατὰ ταῦτα διφυῆς εἰς ἀσέβειαν ἦτο καὶ ὁ πατήρ τοῦ Γρηγορίου, διὰ τῆς χάριτος ὁμως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ εὗρε τὸ φῶς τῆς ἀληθοῦς πίστεως. Ὁ τῆς διανοίας ὀφθαλμὸς ἀνεκαθάρθη τῆς ἐπικειμένης αὐτῷ λήμης καὶ μετὰ τάχους οὗτος προσέδραμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ φῶς.

Γρηγόριος ὁ Νύσσης κατὰ Εὐνομ. II (=XLV 2 [1863²] 488 B—489 A Migne=II [1960²] 331, 20—333, 11 Jaeger) ποιεῖται ὁμοίως λόγον τινὰ περὶ τῶν «Ἐπισταρίων». «Εἰς ἔστι καὶ μόνος Θεὸς παντοκράτωρ» λέγει ὁ Εὐνόμιος. Εἰ οὗτος διὰ τῆς προσηγορίας τοῦ «παντοκράτορος» τὸν «πατέρα» ἐνδείκνυται, τότε οὗτος τὸν τῶν Χριστιανῶν λόγον λέγει καὶ οὐχὶ ἀλλότριον, εἰ δὲ ἄλλον τινὰ παρὰ τὸν πατέρα νοεῖ παντοκράτορα καὶ εἰ πρесеβύει τὴν περιτομὴν, κηρυσσέτω ταῦτα ὁ τῶν Ἰουδαϊκῶν δογμάτων προστάτης. Τῶν Χριστιανῶν ἡ πίστις πρὸς τὸν πατέρα βλέπει. Πάντα εἶναι ὁ πατήρ : ὑψιστος, παντοκράτωρ, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, κύριος τῶν κυριευόντων (πρβλ. 1. Τιμ. 6, 15) καὶ πάντα, ὅσα ἔχεται τῆς ὑψηλῆς σημασίας, ἴδια εἶναι τοῦ πατρὸς· τὰ δὲ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ εἶναι πάντα. Εἰ δὲ καὶ ὁ Εὐνόμιος ἀφείδ τὸν πατέρα ἄλλον παντοκράτορα λέγει, τὰ τῶν Ἰουδαίων λέγει ἢ καὶ τοῖς λόγοις τοῦ Πλάτωνος ἐπιταί. Καὶ ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνος ἔλεγεν, ὅτι εἶναι τις ὑπεράνωθεν κτίστης καὶ ποιητῆς ὑποβεθηκότων τινῶν θεῶν. Ὡσπερ λοιπὸν ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς καὶ πλατωνικοῖς δόγμασιν ὁ τὸν πατέρα μὴ παραδεχόμενος οὐχὶ Χριστιανὸς εἶναι, καὶ ἂν ἔτι ἐπὶ τοῦ δόγματος παντοκράτορά τινα πρесеβύη, οὕτω καὶ ὁ Εὐνόμιος καταφεύδεται τοῦ ὀνόματος Ἰουδαίων μὲν τῷ φρονήματι ἢ τὰ τῶν Ἑλλήνων πρесеβύων, ὑποδυόμενος δὲ τὴν τῶν Χριστιανῶν προσηγορίαν. Λέγει περαιτέρω ὁ

Ὁ Λούβαρις ἀνέκαθεν κατεπολέμει τὸν ὕλισμὸν καὶ τὴν φυσιοκρατίαν καὶ μετὰ διαπύρου ζέσεως καὶ ἐνθέου ζήλου ἐκαλλιέργει τὰ γνήσια ἀνθρωπιστικὰ ἰδεώδη. Μετ' ἀδιαλλάκτου ὁρμῆς καὶ ἐπιμονῆς κατεπολέμει ὁ Λούβαρις περαιτέρω τὸν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἐπικρατοῦντα τρόπον ἐπιστημονικῆς ἐργασίας, τὸν «θετικισμὸν». Ὑπὸ τὸν φιλοσοφικὸν τοῦτον ὄρον νοητέον τὴν ἀπλὴν μόνον συλλογὴν πραγμάτων καὶ γεγονότων καὶ τὸν ἀκριτοῦν τούτων συνδυασμὸν πρὸς ἄλληλα. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη οὐδαμῶς μεριμνᾷ οὔτε περὶ τῆς ἐπικρατείας τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν οὔτε περὶ τῆς θεμελιώσεως καὶ τῆς κριτικῆς ἀποδείξεως καὶ βεβαιώσεως τῶν μέτρων, τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων τοῦ βίου. Ἡ ἐπιστήμη αὕτη φαίνεται λίαν ἐναντία οὕσα παντὸς μεταφυσικοῦ λογισμοῦ. Ἀρνεῖται αὕτη οὐ μόνον τὸ δυνατὸν ὑπάρξεως ἐπιστημονικῆς τινος μεταφυσικῆς, οὐ προηύμως τις ἐπὶ τέλους θὰ συνεπελαμβάνετο καὶ ἀνενδοιάστως θὰ μετεῖχεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπαρξιν ἔτι μεταφυσικῶν βαθῶν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ φροντίς κυρίως περὶ τῶν φυσικῶν ἐρευνῶν καὶ σπουδῶν, ὅθεν—ἀπειροκάλως πως τοῦ πράγματος διατυπωμένου—ἡ ζήτησις τῶν νόμων τῆς αἰτιότητος ἀντιποιεῖται τῆς μοναρχίας ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ πεδίῳ.

Εὐνόμιος περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὗτος εἶναι «θεὸς θεῶν». Προσθέντες ἡμεῖς τὸ ὄνομα τοῦ «πατρὸς» οἰκείαν καὶ σαφῆ καθιστῶμεν τῆς φράσεως τὴν ἔννοιαν γινώσκοντες, ὅτι ὁ πατὴρ εἶναι θεὸς θεῶν. Πάντα τὰ τοῦ πατρὸς τοῦ υἱοῦ εἶναι (πρβλ. Ἰωάν. 17,10). Καὶ εἶναι ὁ θεὸς «κύριος τῶν κυριουσόντων». Καὶ περὶ τῆς φράσεως ταύτης τὰ αὐτὰ ῥητέον. «Ὑψιστος» εἶναι ὁ θεὸς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ἐκεῖνος, ὃν ἐν τῇ διανοίᾳ θὰ λάβῃς, ὑψιστος εἶναι ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Ὅμοιος ἄνωθεν τοῖς ἐπιγελοις γίνεται ἡ ἐπισκοπὴ παρὰ τε τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Περαιτέρω λέγει ὁ Εὐνόμιος περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι οὗτος εἶναι «Ὑψιστος ἐν οὐρανοῖς, ὑψιστος ἐν ὑψίστοις, ἐπουράνιος, ἀληθινὸς ἐν τῷ εἶναι ἀεὶ, ὃ ἐστὶ, καὶ διαμένων· ἀληθινὸς ἐν λόγοις, ἀληθινὸς ἐν ἔργοις». Πάντα ταῦτα ἐνορᾷ ἐπίσης καὶ ὁ τῶν Χριστιανῶν ὀφθαλμὸς ἐπὶ Πατρός καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἁγίου. Εἰ μόνον ἐνίτινι τῶν ἐν τῇ πίστει παραδοθέντων προσώπων τούτων ὁ Εὐνόμιος ταῦτα νέμει, τολμησάτω, ὅπως εἶπη, ὅτι οὐχὶ ἀληθινὸς εἶναι ὁ εἰπὼν: «ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια» (Ἰωάν. 14,6) ἢ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ θεωρησάτω ὡς οὐχὶ ἀληθινὸν ἐν ἔργοις τὸν ποιοῦντα κρῖμα καὶ δικαιοσύνην ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐνεργοῦν τὰ πάντα ἐν πᾶσι, καθὼς θέλει. Εἰ μὴ ὁ Εὐνόμιος προσμαρτυρεῖ ταῦτα τοῖς παραδοθεῖσιν ἐν τῇ πίστει προσώποις, καθόλου παραγράφεται τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν. Πῶς τις ἀξιὸν πίστεως θὰ θεωρήσῃ τὸν ψευδῆ μὲν ἐν τοῖς λόγοις, μὴ ἀληθινὸν δὲ ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ; Ὀλίγον ἀνωτέρω (στήλ. 484 A Migne=ρ. 327, 17—38 Jaeger) ποιεῖται πάλιν ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης σύντομόν τινα λόγον περὶ τῶν «Ὑψιστάρων». Εἰ ὁ Εὐνόμιος, λέγει, ἄλλον τινὰ παρὰ τὸν πατέρα Θεὸν ἀναπλάσσει, τότε δύναται οὗτος, ὅπως διαλέγεται τοῖς Ἰουδαίοις ἢ τοῖς λεγομένοις «Ὑψιστάρσις» ἢ πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς διαφορὰ τούτων ἦδε εἶναι, ὅτι δηλαδὴ οὗτοι ὁμολογοῦσι μὲν, ὅτι ὑπάρχει Θεὸς τις, ὃν ὀνομάζουσιν ὑψιστον ἢ παντοκράτορα, οὐδαμῶς ὁμως παραδέχονται, ὅτι οὗτος πατὴρ εἶναι. Ὁ Χριστιανὸς ὁμως οὐδαμῶς εἶναι Χριστιανός, εἰ μὴ πιστεύει τῷ πατρί. Πρβλ. ἔτι Ἠσύχ. s. v. «Ὑψιστάρσις» (=IV [1862] 224 ὅπ' ἀριθ. 961 Schmidt): «αἵρεσις, ὡς φασι, τῶν τὸν ὑψιστον σεβομένων» Σουτθ. s. v.: «Ὑψιστάρσις» (=IV [1935] 689 ὅπ' ἀριθ. 763 Adler): «αἵρεσις τις Ὑψιστάρσις, οἱ τὸν ὑψιστον καλοῦντες».

Κατὰ ταῦτα ἡ αἵρεσις τῶν «Ὑψιστάρων», ἦτινι ἀνήκον καὶ οἱ πρόγονοι Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, διμορφώθη πιθανώτατα κατὰ τὸ τέλος τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος. Ἐτίμων οὗτος μόνον τὸν παντοδύναμον Θεόν, προσεκύνουν αὐτὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα: «Ὑψιστος» καὶ ἐλάτρευον αὐτῷ ὑπὸ τὸ δρατὸν σημεῖον τοῦ πυρός καὶ τοῦ φωτός, ἅτινα συνεκρότουσαν τὸν κεντρικὸν πυρῆνα τῆς περσικῆς θρησκείας. Ἐρνοῦντο τὴν ὑπαρξιν μεσαζόντων καὶ ἡμιθέων. Ἀπέριπτον τὰς

Ἡ ἐπιστημονικὴ αὕτη μέθοδος ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς ἐρεῦνης, ἀναγνωρίσεως καὶ σπουδῆς τῶν φυσικῶν φαινομένων ἀποτελεῖ ἴσως καρποφόρον ὁδόν, ὅμως ἐν ταῖς πνευματικαῖς ἐπιστήμαις οὐχὶ ἱκανῶς μακρὰν ἐπὶ τὰ πρόσω ἄγει ἢ μέθοδος αὕτη. Ὁ Λούβαρις ἀνεδέξατο παντελῶς τὸν γερμανικὸν ἰδεαλισμὸν καὶ τοῦτον ἐμφανῶς ἐπρέσβευε καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ. Τοῦτο ὅμως οὐδαμῶς ἔχει τὴν ἔννοιαν καὶ τὴν σημασίαν, ὅτι οὗτος ἤθελεν ἴσως, ὅπως ἀνακαινίσῃ τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν καὶ θεωρίαν ὑπὸ τὸν τύπον καὶ τὸν τρόπον τοῦ G. W. Fr.

θυσίας. Ἐκ τῶν Ἰουδαίων τῆς διασπορᾶς ἀνέλαβον μερικὰ ἰουδαϊκὰ θρησκευτικὰ στοιχεῖα, ἀτινα συνήπτοντο μετ' εἰκόνων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς θρησκείας.

Τὴν αἵρεσιν τῶν «Ἵψισταρίων» ἐθεώρει ὁ Goethe ὡς τινα θρησκευτικὴν ἔμπνευσιν ὑπερόχου καὶ θείας πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξάρσεως καὶ μεγαλειότητος. Ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον τοῦ Goethe θεωρεῖ καὶ ὁ Λούβαρις τὴν αἵρεσιν ταύτην. Ἀδύνατος εἶναι ἡ εὐθεΐα καὶ ἄμεσος θεὰ τοῦ μεγάλου Θεοῦ, ὡς τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλίου συμβαίνει. Μόνον ἐν ταῖς ἀποκαλύψεσιν αὐτοῦ γινώσκωμεν τὸν Θεόν, ὡς ἀκριβῶς τῆς ἐκτυφλωτικῆς ἀκτινοβολίας τοῦ φωτός τοῦ ἡλίου ἐμμέσως πῶς ἔχομεν αἰσθησίν τινα, διὰ τῆς θεᾶς δηλαδὴ τοῦ οὐρανοῦ τόξου, ἐφ' οὗ εὐχρώμως ἀντανεκλάται τὸ φῶς τοῦτο. Ὑπὸ τὸ κράτος καθαρωτάτων θρησκευτικῶν συναισθημάτων ἀναζητεῖ ὁ εὐλαβὴς ἄνθρωπος δι' ἐνθέου ἀνατάσεως νοῦ τε καὶ καρδίας τὴν οὐράνιον χώραν τοῦ ὕψιστου ὄντος, ἵνα ἐκεῖ μετὰ πάσης κατανύξεως καὶ ταπεινότητος τιμῆσθαι καὶ προσκυνῆσθαι αὐτό. Ἡ αἵρεσις τῶν «Ἵψισταρίων» ὑπὸ τινα χροιάν ἐκτάκτως ἰδεώδη ἐπεσπάσατο τὴν προσοχὴν τοῦ Goethe, εἰ καὶ βεβαίως οὐχὶ ἐνωρίς, ἀλλ' ἐν προκεχωρηκότι τινὶ σταδίῳ τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ J. W. R i e m e r ὑπὸ χρονολογίαν 7.10.1826 (ἐν: G o e t h e s Werke. Hrsg. im Auftrage der Grossherzogin Sophie von Sachsen. IV. Abt. 41, Band, Weimar 1907, σ. 190) αἰτεῖται παρ' αὐτοῦ διασάφειν τινα περὶ τοῦ χαρακτήρος τῆς ἐν λόγῳ αἵρέσεως, εἰς ἣν ἀσμένως τις θὰ προσεχώρει, εἰ οἱ ὁπαδοὶ αὐτῆς εὐκρινῶς καὶ εὐθέως τὸ ὕψιστον ὄν σέβονται καὶ τιμῶσιν. Ὁ Riemer παρέσχε τῷ Goethe τὴν αἰτουμένην διασάφειν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ἕως τότε ἐγράφη ἐν ταῖς γερμανικαῖς φιλολογικαῖς ἢ θεολογικαῖς ἐγκυκλοπαιδείαις ἢ ἀλλαχοῦ (αὐτ., σ. 341). Ἐν τινὶ ἄλλῃ ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Sulpriz B o i s s e r é e ὑπὸ χρονολογίαν 22.8.1831 (αὐτ. 48 [1909] 156) ποιεῖται λόγον ὁ Goethe περὶ τῆς ἐν προδεθηκυῖα ἡλικίᾳ γνωστῆς αὐτῷ γενομένης αἵρέσεως ταύτης τῶν «Ἵψισταρίων», οἵτινες πεπισσμένοι οὕτως εἰπεῖν μεταξὺ εἰδωλολατρῶν, Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν προθύμως καὶ ῥητῶς ἐδήλουν, ὅτι τὸ ἀριστον, τὸ τελειότατον τῶν γνωστῶν αὐτοῖς πραγμάτων περὶ πολλοῦ ποιοῦνται, τιμῶσι, σέβονται καὶ θαυμάζουσι καὶ ἐπὶ πλεόν προσκυνούσιν αὐτό, εἰ τοῦτο ἐν στενῇ τινὶ πρὸς τὴν θεότητα σχέσει διατελεῖ. Ἐν τῇ περὶ τῆς αἵρέσεως ταύτης ἐγένετο τῷ Goethe, ὡς οὗτος ἐπὶ τοῦ προκειμένου περαιτέρω γράφει, ἀκτινοβολίαν καὶ εὐχαρι φῶς προσερχόμενον ἐκ σκοτεινῆς τινος ἐποχῆς, διότι εἶχε τὴν αἰσθησίν, ὅτι καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ ἐπεδίωκε καὶ διακαῶς ἐπεθύμει, ὅπως «ὕψιστάριον» ἑαυτὸν καταστήσῃ. Ἡ ἐπιτυχία τοιοῦτου τινὸς σκοποῦ οὐχὶ μικροῦς πόνους ἀπῆται· πῶς ἐν τοῖς στενοῖς ὀρίοις τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ δύναται τις, ὅπως χωρήσῃ εἰς αἰσθησίν καὶ γνῶσιν τοῦ ὕψιστου καὶ εὐγενεστάτου πράγματος; (Πρβλ. αὐτ., σσ. 188—191 κἀλλ.). Μέγα μέρος τοῦ ἀχανοῦς ἔργου τοῦ Goethe διαθέει τὸ πνεῦμα τοῦτο τῶν «Ἵψισταρίων» ὑπὸ τὸν εὐγενέστερον καὶ περιπαθέστερον αὐτοῦ τύπον· πρβλ. κυρίως Faust I καὶ II, West-östlicher Divan, Dichtung und Wahrheit κ.ο.κ. Ἐπὶ τοῦ ἐν λόγῳ θέματος πρβλ. κυρίως τὰς ἐξῆς δύο ἀρίστας ἐργασίας: A. K i p p e n b e r g, Die Hypsistariier ἐν: G o e t h e N. F. 8 (1943) 3—19· E. G r u m m a c h, G o e t h e s Hypsistariierquelle αὐτ. 14/15 (1953) 340—342.

Βαθῶς μελετητῆς καὶ γνώστης τοῦ ἔργου τοῦ Goethe ἦτο ὁ Λούβαρις καὶ ὁ κόσμος τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ ἐκτενῶς συνεῖχε καρδίαν τε καὶ νοῦν τοῦ Ἑλληνος θεολόγου, φιλοσόφου καὶ ποιητοῦ.

H e g e l. Πολλῷ μᾶλλον ἀκολουθεῖ ὁ Λούβαρις ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ, καθὰ καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ μνημοσύνου τούτου ἐγκωμίου, ταῖς μελέταις κυρίως καὶ τοῖς σπουδάσμασι τοῦ Wilhelm Dilthey. Ἐν ταῖς πνευματικαῖς ἐπιστήμαις πρόκειται περὶ διασαφήσεως καὶ κατανοήσεως τῶν ἐννοιῶν καὶ τῆς ἰδέας τῶν πραγμάτων. Ὁ ἐπιστήμων θεολόγος ἔχει χρεῖαν τῆς μεθόδου ταύτης τόσον πολὺ, ὅσον καὶ ὁ φιλόλογος. Ἀμφότεροι «ἐξηγοῦνται» καὶ «ἐρμηνεύουσι», τ.ἔ. ζητοῦσιν ὀπισθεν τῶν διὰ λέξεων, διὰ γραφῆς ἢ δι' ἔργων δηλωθέντων πραγμάτων τὴν ὑποτιθεμένην αὐτῶν βαθυτέραν ἐννοίαν. Ἡ «ἐννοια» αὕτη, ἣτις «πρὸς τὰ ἔξω ἐχώρησεν», ἀποτελεῖ θραῦσμά τι μόνον καὶ μόριον τοῦ πάντοτε εἰκαζομένου καὶ ὑπονοουμένου πνεύματος, ὅπερ κρατεῖ καὶ κυριεύει τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τοῦ σύμπαντος καὶ καταλλήλως διαμορφοῖ ταῦτα. Τὸ πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ πανταχοῦ συνάπτει καὶ συνδυάζει μετὰ τοῦ ὑποκειμένου τὸν κόσμον τῶν αἰσθητῶν ὄντων. Ἐν τῇ περὶ «Λόγου» διδασκαλίᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ τῶν Νεοπλατωνικῶν εἶχεν ἤδη προδιαμορφωθῆ ὁ τρόπος οὗτος φιλοσοφικοῦ λογισμοῦ καὶ ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Μετὰ πάθους ἐπελαμβάνετο ὁ Λούβαρις τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης φιλοσοφικῶν λογισμῶν τοιαύτης ὑφῆς ἀρξάμενος ἤδη ἀπὸ τοῦ χρόνου τῆς διαμονῆς αὐτοῦ ἐν Λιψία καὶ μετὰ ζήλου καὶ σταθερᾶς ἀφοσιώσεως ἐφύλαξε καὶ διετήρησεν αὐτοὺς καθ' ὅλον τὸν βίον ἐν τῇ περιοχῇ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἀπασχολήσεων καὶ διατριβῶν. Οἱ λογισμοὶ οὗτοι ἀπετέλουν τὴν γέφυραν, ἐφ' ἧς πρὸ πενήκοντα ἐτῶν φιλίως ἀπηντήσαμεν ἀλλήλοις. Οὐδαμῶς ὁμως ἡ ὑπόθεσις περιορίσθη καὶ παρέμεινεν ἐν τῇ σφαίρᾳ μόνον τῆς ἐπιστημονικῆς συμφωνίας καὶ ὁμοδοξίας. Ἡ μεταφυσικὴ ἡμῶν φιλία, ἐν ἣ περιελήφθη καὶ ὁ ὁμόφρων ἡμῖν Παλαιολόγος, καταβάλλει τὰς ῥίζας αὐτῆς μέχρι τῶν ἀμετρήτων ἐκείνων βαθῶν, ἐν οἷς κοινῇ ἐμαντευόμεθα τὴν ὑπαρξιν τοῦ πνεύματος. «Πᾶν ἐπίγειον ἀποτελεῖ εἰκόνα τινὰ μόνον καὶ παραβολὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ θεοῦ».

Δύναται τις, ὅπως ὀνομάσῃ τὴν ψυχικὴν ταύτην διάθεσιν «μυστικολεΐαν» ἢ «ῥωμαντισμόν», ὁμως ἀπλῆ «ὄνειροπολία», ὡς ὁ «νοσταλγὸς ὀδοιπόρος» ἀσμέπως ὠνόμαζε ταύτην, οὐδαμῶς εἶναι αὕτη. Ζήτησις τῶν αἰώνιων ἀξιῶν καὶ τιμῶν εἶναι αὕτη, αἷτινες πολυσήμως εἰσοπτρίζονται ἐν τῇ πολυσχήμενι καὶ πολυμόρφῳ «ποικιλόχρῳ ἀνταυγείᾳ» εἴτε τῆς φύσεως εἴτε τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Μῦθος, σύμβολον, τέχνη κ.τ.δ. εἶναι προβατημίδες τοιαύτης τινὸς σπουδῆς καὶ ὁρμῆς πρὸς γνώρισιν τῶν πραγμάτων, πρὸς νόησιν καὶ γνῶσιν αὐτῶν. Ἡ ὁρμὴ αὕτη στρέφεται κυρίως πρὸς τὰς μεστὰς ἰδεῶν «ἀξίας» καὶ «οὐσίας» τῶν ὄντων, οὐχὶ δὲ πρὸς ἀπλοῦς καὶ ματαίους νόμους μαρασμοῦ καὶ φθορᾶς, ἀπορροῆς καὶ ἐξόδου.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου τοῦ πολυφιλήτου καὶ ἀειμνήστου φίλου ἦσαν πολυπαθῆ, χαλεπὰ καὶ ἐπαχθῆ. Βαθεῖαι τοῦ προσώπου ῥυτίδες ἐδήλουν οὐ μόνον τὴν σύννον ἐμβρίθειαν καὶ τὸ φιλοσοφικὸν βάθος ἐν τῇ ἐρεύνῃ καὶ μελέτῃ τῶν πνευματικῶν, ἠθικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐν γένει προβλημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀστοργον ἔτι καὶ ἀδυσώπητον δρᾶσιν τῶν πόνων καὶ τῶν παθῶν τοῦ βίου τούτου. Ἦδη τῷ 1958 ὑπέστη σοβαρὰν προσβολὴν ἀποπληξίας.

Ότε μετὰ τὴν προσβολὴν ταύτην ἦλθε πάλιν εἰς Γερμανίαν, ἐμαρτύρει ἐπελθούσας τις μάρανσις τοῦ πάντοτε εὐπρεποῦς καὶ μελιχίου προσώπου τὴν ἀμάχητον πίεσιν καὶ θλίψιν αἰφνιδίου γήρατος. Νῦν ἦτο ὁ Λούβαρις πράγματι ὄνειροπόλος τις ὁδοιπόρος. Ἡ κατάστασις τῆς καρδίας αὐτοῦ κυρίως καθώριζε πλέον τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ σχέδια αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ πρότερόν ποτε ἀκριβῶς καὶ σαφῶς συνταχθὲν πρόγραμμα, προγενεστέρα τις βουλή ἢ προαίρεσις. Τῶν παλμῶν τῆς καρδίας ταύτης ἐν ὄλῃ αὐτῶν τῇ λεπτῇ καὶ ἀβρᾷ ἀπαλότῃ βαθυτάτῃ αἴσθησιν εἶχον, ὅτε ὑπὸ τὸ κράτος πικρῶν συναισθημάτων ὀδύνης καὶ ἄλγους ἀνεγίνωσκον τὴν τελευταίαν πρὸς ἐμὲ ἐπιστολὴν τοῦ πιστοῦ φίλου ὑπὸ χρονολογίαν 16. 10. 1960.

Σύνδεσμος ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν αἰωνίων καὶ ἀφθάρτων ἀξιῶν καὶ τιμῶν οὐδαμῶς δύναται, ὅπως τελέως ἀφανίση ἢ μετριώτερόν πως καταστήσῃ τὸν πόνον καὶ τὴν θλίψιν τοῦ ἐπιγείου χωρισμοῦ. Ἡμεῖς οἱ περιλειπόμενοι ἀπαρηγορήτως ἀναλογιζόμεθα, τίνα φίλον ἀπώλεσαμεν, ὅστις οὐκέτι πλέον ἔσται ἐν μέσῳ ἡμῶν. Ἡμεῖς οἱ ἐν Γερμανίᾳ φίλοι τοῦ μεταστάντος ἔχομεν τὴν αἴσθησιν, ὅτι θέσις τις ἐν τῷ κόσμῳ ἐκενώθη, ἐν ἣ χάριν ἡμῶν πηγὴ τις δυνάμεως καὶ ἰσχύος ἀφθόνως καὶ ὀρμητικῶς ἔρρεεν. Οὐδαμῶς πλέον ἔρχεται κατ' ἔτος ἐξ Ἑλλάδος εἰς Γερμανίαν ὁ νοσταλγὸς καὶ μυστιπόλος ἱεροφάντης, ὁ μετὰ πολλῶν ὑπερόχων καὶ θείων πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν δωρημάτων κεκοσμημένος σεμνὸς καὶ εὐγενὴς ἱππότης ('). Οὐδαμῶς πλέον ἠλεκτριζεὶ ἡμᾶς τὸ τηλεγράφημα περὶ

' Ἐν τῷ πρωτοτύπῳ γερμανικῷ κειμένῳ ὑπάρχει ἡ λέξις : Gralsritter. Τὸ Gral δηλοῖ ἐν τῇ μεσαιωνικῇ γραμματικῇ ἀντικείμενον τι μεστὸν μυστηρίων, ἄγιον καὶ ἱερόν, ὅπερ τῷ κτήτορι αὐτοῦ παρέχει ἐπίγεια καὶ οὐράνια ἀγαθὰ, ἐν περιοχῇ ὁμῶς πάντοτε ἀμέμπτου ἀγνότητος καὶ καθαρότητος. Gral εἶναι τὸ πινάκιον, ἐξ οὗ ἔφαγεν ὁ Κύριος μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ κατὰ τὸν μυστικὸν δαῖπνον, εἶναι τὸ ποτήριον, ἐν ᾧ Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας περιουλέεξε τὸ αἷμα τοῦ Ἐσταυρωμένου, εἶναι δακτύλιος, ὅστις παρέχει ἀνεξαντλήτους τροφάς. Φυλάττεται τὸ Gral ἐν τόποις ἀπομεμακρυσμένοις καὶ μεστοῖς μαγείας, γοητείας καὶ παντοειδῶν μυστηρίων· μόνον ὑπὸ ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων ἀνευρίσκεται τὸ Gral ἐν τοῖς τόποις τούτοις. Αἱ παραδόσεις συνάπτουσι τὴν εἰκόνα τοῦ Gral μετὰ τοῦ μυθώδους βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Artus (τοῦ δου μ. Χ. αἰῶνος)· τάξις εὐγενῶν ἱππέων περιβάλλει τὸν βασιλέα τούτον. Αἱ περὶ τοῦ Gral παραδόσεις ἀποτελοῦσιν ἔτι τὸ θεμέλιον τῶν περιπετειῶν τοῦ Parsifal ἢ Parsival ἢ Parzival, τοῦ μυθώδους ἥρωος τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, τοῦ πρωταρχικοῦ τύπου τῶν Χριστιανῶν ἱπποτῶν, ὅστις ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀγώνων συνάπτει πρὸς ἀλληλα μεγαλοπρεπῶς ἱπποτικά καθήκοντα καὶ καθήκοντα ἔναντι τοῦ Θεοῦ. Ἐμφυχὸς παράστασις τῆς τὸν Θεὸν ἐπιμόνως ἀναζητούσης ἀνθρωπίνης ψυχῆς εἶναι ὁ Parsifal, περὶ ὃν ὁ Richard Wagner ἐδημιούργησε τὸ ὑπέροχον αὐτοῦ ὁμώνυμον μελόδρμα. Ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων πρβλ. προχείρως τὰς ἐξῆς κυρίως ἐργασίας :

E. W e c h s s l e r, Die Sage vom heiligen Gral in ihrer Entwicklung bis auf Richard W a g n e r s Parsifal. Halle a. S. 1898· F. K a m p e r s, Das Lichtband der Seelen und der heilige Gral. Köln 1916· W. G o l t h e r, Parzival und der Gral in der Dichtung des Mittelalters und der Neuzeit. Stuttgart 1925· Parsifal, ein Bühnenweihfestspiel von Richard W a g n e r. Mit einer Einführung von Heinrich K r a l i k. Wien 1926 (=Tagblatt—Bibliothek Nr. 308 | Operntextbuch Nr. 22)· F. R. S c h r ö d e r, Die Parzivalfrage. München 1928· W. G o l t h e r, Parzival in der deutschen Literatur. Berlin—Leipzig 1929 (=Stoff—und Motivgeschichte der deutschen Literatur.

ταχείας ἀφίξεως αὐτοῦ, ὅπερ ἐστέλλετο, εἰ καὶ πολὺς ἔτι χρόνος διέρρεεν, ἕως οὗτου πράγματι ἦρχετο. Ὡς ἀληθῆς Ὀδυσσεὺς ἐπλανᾶτο ἐπὶ διαφόρων ὁδῶν καὶ περιοχῶν, ἅς οὐδεὶς ἠδύνατο, ὅπως ἐξετάσῃ καὶ ἐκμάθῃ. Ἄδηλον καὶ κρυπτὸν παρέμενεν ἔτι καὶ τότε τὸ πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ οὗτος ἔδωκέ που διάλεξιν τινὰ ἢ ἐπόρισέ που τινὶ ὑποτροφίαν ἢ ἀνταπέδωκέ που τινὶ φιλοφροσύνην τινὰ ἢ ἐκάλεσε ξένους εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Τέλος εὐρίσκειτο ἐνταῦθα ἐν μέσῳ ἡμῶν ὡς ὁ «ἰπτάμενος Ὀλλανδὸς» καὶ τότε οὐδὲν ἄλλο ἐδέσποζε τῆς καρδίας ἡμῶν ἢ χαρὰ μόνον πλουσίως τρεφομένη ὑπὸ τοῦ εὐδαίμονος ἡμᾶς καθιστάντος παρόντος, καθὰ ἔτι καὶ ὑπὸ τῆς εὐφροσύνου πνοῆς τῶν σταθερῶς καὶ αἰωνίως ὑπαρχουσῶν ὥραιων ἀναμνήσεων.

Οὐδαμῶς πλέον ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ δυνάμεθα, ὅπως ἀναζητήσωμεν τὴν ἐγγύς που τοῦ Ἰλισσοῦ κειμένην οἰκίαν τοῦ φίλου ἢ ἀποστείλωμεν αὐτῷ νέους μετὰ καταλλήλου εἰσηγήσεως πρὸς παροχὴν αὐτοῖς τῆς δεούσης προστασίας. Τῷ δεσμῷ, ὅστις ἀκμαίως συνῆπτε τὸν γερμανικὸν πνευματικὸν βίον μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐλλεῖπει τὸ πολυτιμότερον μέλος : ὁ ἀνὴρ, ὅστις μετέφερεν εἰς Ἑλλάδα τὰ βιβλία ἡμῶν, ἔδιδε διαλέξεις παρ' ἡμῖν περὶ τοῦ ὅρους Ἄθω ἢ περὶ τῆς ὀρθοδόξου ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, διηύθυνε τὴν «Ἑλληνογερμανικὴν Ἐταιρείαν» ἐν Ἀθήναις, ἀνστρέφετο ἐν τῇ Γερμανικῇ πρεσβείᾳ ὡς τις παλαιὸς φίλος αὐτῆς, ἐδείκνυε τοῖς συμπολίταις ἡμῶν τὴν εὐπρέπειαν, τὸ κάλλος καὶ τὴν σεμνὴν λαμπρότητα τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ἴδρυνε περιοδικὰ πρὸς διάδοσιν τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης καὶ τέλος οὐδέποτε λόγῳ οἰουδήποτε καμάτου ἀπώκνει, ὅπως μεταφράζῃ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν γερμανικὰ ἔργα. Οὕτω δις μετέφρασε τὸ ἔργον μου : *Psychologie des Jugendalters* (').

Πλούσιος ἀγαθῶν ἦτο ὁ βίος, ὅστις προφρόνως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐδωρήθη τῷ ἐξαιρετῷ τούτῳ ἀνδρὶ, ὅμως λίαν εὐλόγως πλούσιος ἔτι ἦτο ὁ βίος οὗτος μόχθων, παθῶν καὶ πόνων. Ὑπὸ τὴν κατάστασιν διαρκῶς ἐπὶ τὰ πρόσω χωροῦντος γήρατος καὶ ἀναμφισβητήτου ἀνάγκης φειδοῦς καὶ περιθάλψεως τοῦ καταπεπονημένου σώματος ἠκούοντο ἐνίοτε θρηνώδεις φωναὶ καὶ κραυγαὶ ἐπὶ τῷ ἀμηχάνῳ πλήθει καὶ τῇ ἀμετρίᾳ τῶν δοκιμασιῶν αὐτοῦ, αἵτινες κατὰ τινὰ τακτὴν ἡμέραν ἀνῆλθον εἰς τὰς 2000, ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἐπιστολῶν, αἵτινες κατεβίβρωσκον πάντα τὸν χρόνον αὐτοῦ, ἐπὶ ταῖς ἑκείναις διὰ διαλέξεις, ἅς ὁ εὐμενῆς καὶ φιλόφρων ἀνὴρ οὐδαμῶς ἠδύνατο, ὅπως ἀποκρούσῃ. Ὁ φιλόστοργος ἀναγνώστης τῶν ἐπιστολῶν

4) K. B u r d a c h, Der Gral. Forschungen über seinen Ursprung und seinen Zusammenhang mit der Longinuslegende. Stuttgart 1938 (=Forschungen zur Kirchen- und Geistesgeschichte. 14) J. R i n g b o m, Graltempel und Paradies. Beziehungen zwischen Iran und Europa im Mittelalter. Stockholm 1951.

Πρβλ. ἔτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ τὴν ὥραιαν ἐργασίαν τοῦ Δούδαρι, τοῦ Ἑλληνογερμανιστοῦ Gralsritter, ὡς τοῦτον εὐστόχως ὁ Spranger ὀνομάζει : Ἡ θρησκεία τοῦ Βάγνερ. Ἡ ἀπολύτρωσις—Ἡ ψυχὴ τοῦ μουσουργοῦ—Ὁ μῦθος τοῦ Γράαλ—Ὁ Πάρσιφαλ—Ψυχολογικὴ καὶ θρησκευτολογικὴ ἀνάλυσις. Ἀθήναι 1928.

1) *Psychologie des Jugendalters*. Leipzig 1924. Heidelberg (1960^{2*}) : *Ψυχολογία τῆς ἀφηλικῆς ἡλικίας*. Ἀθήναι 1926. 1956².

αὐτοῦ ἐλυπεῖτο καὶ ἤλγει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ δεόντως ἀναμετρῶν, πόσον ὀλίγον παρὰ τῷ ἀρίστῳ φίλῳ τὰ μεγάλα καθήκοντα ἀνελάμβανον προτίμησιν τινὰ καὶ ἀξίωσιν πρὸ τῶν μικρῶν, πόσον ὀλίγον ἐξ ἐπόψεως ἐπιμελοῦς διευθετήσεως καὶ διοικήσεως τῶν παντοειδῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ ἠδύνατο οὗτος, ὅπως ποιῆται χρῆσιν τῶν ἰδιορρύθμων καὶ ἐξόχων ἅμα πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν πλεονεκτημάτων αὐτοῦ. Πάντως ὁμολογητέον, ὅτι ἐν μιᾷ τῶν ἀναγκῶν τούτων ἐχαρίσατο τῷ ἀειμνήστῳ ἀνδρὶ ἡ θεία πρόνοια πλουσιώτατον ἀγαθόν : παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ ἀόκνως ἴστατο ἡ φιλόστοργος σύζυγος, ἡ κυρία Εἰρήνη Α ο ύ β α ρ ι, ἣτις διὰ τῆς πραείας αὐτῆς καὶ ἠπίας χειρὸς εὐτέχνως μετεποίει τὰ πάθη, τὰ δεινὰ καὶ τοὺς πόνους εἰς ἡσυχον καὶ ἀθόρυβον εὐλογίαν καὶ ἐπευχὴν. Ἡ ἀγάπη αὐτῆς ἀπετέλει ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ἰσόρροπον τοῖς δεινοῖς ἀντιστήκωμα, μεγάλην καὶ πολυτίμητον δωρεάν τοῦ παναγάθου Θεοῦ.

Ἄν νῦν κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τοῦ ὀδυνηροῦ χωρισμοῦ καὶ τοῦ τελευταίου νοεροῦ ἀσπασμοῦ ἐπιλαμβανόμενοι ἅπαξ ἔτι τῆς χειρὸς τοῦ πολυφιλήτου καὶ ἀειμνήστου φίλου ἐρωτήσωμεν, τί αὐτὸς οὗτος ἐφρόνει περὶ τῆς ἐννοίας, τῆς λυσιτελείας καὶ τῶν ὀφελιμάτων τῆς ὑπάρξεως καὶ τοῦ βίου αὐτοῦ, τότε παρέχουσι τῷ ἐρωτήματι τούτῳ τὴν ἀπάντησιν δύο κυρίως ῥήσεις περιεχόμεναι ἐν τοῖς πλείστοις ἀξίαις ἐπιστολαῖς αὐτοῦ πρὸς ἐμέ. Ἡ μία τούτων ἠχεῖ βαρυθύμως καὶ θρηνωδῶς, ἡ ἑτέρα ὁμως περιέχει τόσον μεγάλας καὶ ὑψηλὰς ἐννοίας, ὥστε μετὰ τὴν καταγραφὴν αὐτῆς οὐδεμία πλέον λέξις ἐπιτρέπεται, ὅπως προστεθῇ ἐνταῦθα.

«Ἐγεννήθην, ἵνα εἶμαι ὄνειροπόλος. Βαθμηδὸν ἐγενόμην ἄνθρωπος τῆς δράσεως καὶ τῶν ἔργων. Καὶ ὁποῖός τις ! Σίσυφος, οὗ ὁ λίθος μετὰ τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ εἰς τὸ ὄρισμένον ὕψος ὀφείλει ἐκάστοτε, ὅπως πρὸς τὰ κάτω πάλιν κυλίηται» (26.4.1939).

«Ὁ βίος μου ἔξωθεν καὶ ἔσωθεν θεωρούμενος παρέμεινεν ἀτελής τις προτομή. Τὸ μόνον, ὅπερ ἴσως εὐτυχῶς κατώρθωσα, εἶναι ἡ ἐν μέσῳ ὀλίγων τινῶν νέων ἀνθρώπων συντελεσθεῖσα διαφώτισις τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς ὑφῆς τῆς νοσταλγίας, τοῦ εὐγενοῦς πόθου καὶ τοῦ ἡμέρου, τῆς ἀκοιμήτου ὁρμῆς πρὸς ἀνάβασιν εἰς τὴν ἠλιοστιβῆ σφαῖραν τῶν ὑψηλῶν καὶ θείων ἰδεῶν» (25.10.1957).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006